

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Соловйова Віталія Вікторовича
«Російсько-румунське військово-політичне співробітництво періоду
Першої світової війни», подану до захисту на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія**

Однією із доленосних подій в історії людства стала Перша світова війна – світовий конфлікт, що призвів до розпаду трьох імперій, формування нових національних держав і створення нового світового політичного порядку. Висвітленню різних аспектів історії Великої війни 1914-1918 рр., як її ще прийнято називати, присвячено багато уваги у світовій та вітчизняній історіографії. Водночас, для більш повного осмислення перебігу воєнних подій та наслідків конфлікту необхідне вивчення тих локальних процесів, які безпосередньо впливали на хід війни й викликали неабиякий інтерес у воюючих сторін. Серед них актуальним є дослідження румунського питання, адже залучення Румунії у війну на своєму боці стало одним із важливих завдань для ворогуючих воєнних блоків. Після вступу Румунії у війну на стороні Антанти російсько-румунське співробітництво набуло пріоритетного значення для обох держав. Однак, невдала воєнна кампанія російсько-румунських військ восени 1916 р., лютнева революція 1917 р. та більшовицький переворот спричинили трансформацію відносин між Росією та Румунією, й, загалом, суттєво вплинули на хід воєнних дій. Слід також відмітити, що в період революційних подій 1917-1918 рр. розвивалися румунсько-українські відносини й актуалізувалося бессарабське питання, які потрібно розглядати в контексті воєнно-політичного співробітництва між Росією та Румунією. З огляду на це, означена проблема є доволі актуальною, а дисертаційне дослідження В. В. Соловйова має велике суспільно-політичне й науково-практичне значення.

Структурно дисертація складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, які включають дванадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел

та додатків. Загалом, структура роботи є логічною й послідовною, відповідає поставленій меті та завданням.

Дисертант обґрунтував актуальність обраної наукової проблематики, хронологічні та територіальні межі дослідження, чітко сформулював об'єкт та предмет дисертаційної роботи. На основі отриманих результатів розкрито наукову новизну дослідження, сформульовано теоретичне й практичне значення роботи та вказано особистий внесок автора у вивчення наукової проблематики.

Наукове значення дисертації та висновків Віталія Вікторовича полягає в тому, що він на основі широкого кола джерел та наукової літератури проаналізував маловивчені питання передумов становлення, етапів та особливостей російсько-румунського воєнно-політичного співробітництва під час Першої світової війни, а саме: основні риси і суть російсько-румунських відносин в умовах воєнної кампанії 1916 р., причини й наслідки воєнної поразки російсько-румунської армії восени 1916 р., роль Російської імперії в подоланні гуманітарної кризи в Румунії взимку 1917 р., основні етапи політичних реформ у російській армії Румунського фронту в 1917 р., причини та специфіку диверсифікації російсько-румунських відносин в умовах жовтневого перевороту на радянсько-румунські, українсько-румунські та молдовсько-румунські.

Дисертаційне дослідження було проведено в рамках наукової теми кафедри всесвітньої історії історичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара «Проблеми міжцивілізаційної взаємодії суспільств Заходу і Сходу в нову та новітню добу» (державний реєстраційний номер 0116U002263). Відрадно є той факт, що дисертація Віталія Вікторовича пройшла належну апробацію: основні теоретичні положення й висновки дисертаційного дослідження викладено автором у шістнадцятьох наукових публікаціях, з яких одна (опублікована у співавторстві) вийшла в іноземному виданні, сім – у фахових виданнях. Дисертант взяв участь у 8-х міжнародних, всеукраїнських та регіональних

наукових конференціях, що суттєво вплинуло на формування власної позиції з досліджуваної проблеми.

В першому розділі розкрито стан наукової розробки теми, охарактеризовано джерельну базу та визначено методологічні засади дослідження. Автор ґрунтовно проаналізував історіографію проблеми, взявши за основу географічний та проблемно-хронологічний принципи. Розглядаючи російську історіографію (емігрантську, радянську та сучасну), дисертант виділяє три аспекти в дослідженнях російсько-румунського співробітництва: воєнно-політичні відносини, взаємодія в системі відносин країн Антанти та гуманітарне співробітництво. При цьому автор наголошує, що російські дослідники розглядали співробітництво з Румунією з імперських позицій, а в румунській історіографії (монархічно-націоналістичній, соціалістичній та сучасній) відносини між Росією та Румунією характеризуються в контексті зовнішньополітичної історії Румунії. У свою чергу, дослідження сучасних українських науковців побічно торкаються цієї теми та, переважно, стосуються політичних процесів революційного періоду. Позитивним моментом історіографічного аналізу є те, що окрема увага присвячена аналізу праць європейських та американських дослідників.

Фундаментальною є джерельна база дисертаційного дослідження, яка включає міжнародні угоди, матеріали міжсоюзних конференцій і нарад, дипломатичні документи, діловодну документацію, періодичні видання, джерела особистого походження та візуальні джерела. Автором було опрацьовано матеріали фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Архіву зовнішньої політики Російської імперії, Державного архіву Російської Федерації та Російського державного воєнно-історичного архіву. Загалом, використаний дисертантом масив джерел дозволив всебічно розкрити поставлене коло питань.

Характеризуючи теоретико-методологічні засади дослідження, Віталій Вікторович акцентував увагу на тому, що вивчення російсько-румунських відносин проводилося в міжгалузевому науковому полі, що позначилося на

виборі методів дослідження. При цьому автор досліджує військово-політичне співробітництво між Російською імперією та Румунією відповідно до концепцій «континентальної імперії» та «національної держави».

У другому розділі дисертаційного дослідження автор розкриває історичні етапи розвитку російсько-румунського співробітництва з другої половини XIX ст. до початку Першої світової війни, вказує причини зближення Румунії з айстро-німецьким блоком та поступової зміни зовнішньополітичного вектора в бік країн Антанти. Значна увага приділяється характеристиці румунського питання в європейській дипломатії напередодні війни. Варто відмітити, що дисертант наголошує на розбіжностях у російській та румунській історіографії щодо мотивів румунських політичних лідерів вступати у воєнний конфлікт.

Автором рецензованої роботи добре прослідковано переговорний процес між Румунією та Антантою й Троїстим союзом щодо спроб залучити румунське керівництво на свій бік. Слід також погодитись з думкою В. В. Соловйова, що серед політичної верхівки Румунії спочатку не було узгодженості щодо зовнішньополітичного вектору країни. Автор вірно визначає причини поступового зближення Румунії з країнами Антанти та позицію румунського керівництва щодо можливості вступу країни у війну. При цьому підкреслюється, що намагання союзників якомога швидше втягнути Румунію у воєнний конфлікт призводило до зростання територіальних вимог з боку румунської сторони. Процес затягування румунським політичним керівництвом вступу в Першу світовому війну дослідник називає «тактикою політичних маніпуляцій». Серед характерних особливостей дипломатичних відносин у 1915 р. автор зазначає поступове включення Великобританії й Франції в перемовини з Румунією та втрату Російською імперією контролю в переговорному процесі. В дослідженні вказується, що через подібну політику Румунії російське керівництво почало ставитись до неї як до ненадійного союзника й можливого військового противника.

Третій розділ дисертаційного дослідження присвячений аналізу процесів становлення й розвитку російсько-румунського воєнно-політичного

співробітництва в 1916 – на початку 1917 рр. Автор доводить, що активізація відносин між Російською імперією та Румунією навесні 1916 р. відбулася лише через зміну воєнно-стратегічної ситуації для країн Антанти. Дисертантом детально охарактеризовано процес оформлення воєнно-політичного співробітництва між державами та військові операції російсько-румунських військ. Автор вважає, що поразку союзних військ спричинили відсутність спільного воєнно-стратегічного плану дій та єдиного командного центру, недостатність комунікації й порозуміння між військовими керівниками Росії та Румунії, а також орієнтація російського командування на оборонний характер війни на румунському фронті. При цьому підкреслюється, що наслідки воєнної поразки мали велике значення не лише для обох держав, а й для всього союзного блоку.

Особлива увага в роботі приділена проведенню та результатам Петроградської конференції 1917 р., на якій вирішувалася доля румунського фронту. Фактично, за підсумками конференції було закріплене підлегле становище Румунії по відношенню до Російської імперії. При цьому, як зазначає Віталій Вікторович, спроби російської сторони вибудувати співробітництво з Румунією з позиції «Великої і Малої держав» негативно впливали на стан російсько-румунських відносин.

Зміни в російсько-румунському воєнно-політичному співробітництві з початку Лютневої революції 1917 р. й до виходу Румунії з війни у квітні 1918 р. розглядаються в останньому розділі дисертації. Важка поразка російсько-румунських військ восени 1916 р. ускладнила економічне становище Росії, а в Румунії викликала гуманітарну кризу. Автор зазначає, що матеріальна допомога Румунії була одним із найважливіших завдань, яке постало перед Антантою взимку 1917 р. В той же час, криза в Російській імперії, яка спричинила революційні події, не дала можливості упоратися з матеріальним напруженням після утворення Румунського фронту.

Дисертант цілком слушно зазначає, що Лютнева революція в Росії та політизація військ російської армії негативно вплинули на російсько-румунські

відносини, адже румунські політичні сили побоювались поширення революційних настроїв на території їх країни. В дисертації також підкреслюється, що Тимчасовий уряд продовжив нерівноправну політику щодо Румунії. З іншого боку, як вказує автор, відсутність позитивних змін у зовнішньополітичному й внутрішньополітичному становищі країни послужила причиною розчарування російських військових новою владою, що, у свою чергу, вилилося в початок конфліктів з її представниками та військовим командуванням. Деморалізація й антивоєнні настрої російських армійців призвели до того, що тепер Румунія розглядала Росію як непередбачуваного та ненадійного партнера. Наслідком цього, на думку автора, були невдалий наступ у липні 1917 р. і поява передумов до виходу Румунії та Росії з війни.

Зовнішньополітичні відносини, що склалися після жовтневого перевороту, дисертант пропонує розглядати з точки зору їх поділу на українсько-румунські, молдовсько-румунські та радянсько-румунські. Значна увага в дисертаційному дослідженні приділяється аналізу відносин між румунською та українською владою. Проте, на думку автора, внаслідок провалу націоналізації Українського фронту відбулося помітне охолодження відносин між Румунією та Україною. Цілком слушною є думка Віктора Віталійовича, що відносини Румунії з Радянською Росією мали двоїстий характер: з одного боку, румунське керівництво офіційно не визнавало радянську владу, а з іншого – намагалося не розривати контактів з нею. Автор дослідив воєнний конфлікт між Румунією та більшовиками, який виник після вступу румунських військ на територію Бессарабії. Зауважимо, що саме бессарабське питання впродовж першої половини ХХ ст. визначатиме характер відносин між Румунським Королівством та Радянським Союзом.

Ознайомлення зі змістом кожного розділу дає підстави стверджувати, що В. В. Соловйов добре володіє матеріалом, вміє логічно та послідовно його викладати. Дисертаційне дослідження закінчується аргументованими висновками, які відповідають на поставленні автором завдання.

В авторефераті дисертації послідовно висвітлено зміст дослідження, що забезпечило ідентичність основних положень, висновків і пропозицій дисертаційної роботи й автореферату. За формою подання матеріалу автореферат чітко й логічно структурований, містить всі необхідні атрибути і складові елементи.

Підкресливши позитивні сторони дисертаційного дослідження В. В. Соловйова, вважаємо за доцільне висловити такі побажання й зауваження:

1. В підрозділі 1.3 «Методологічні засади дослідження» доцільно було б більше уваги приділити характеристиці використаних автором методів дослідження, зокрема історико-типологічного та структурно-функціонального. Крім того, у зв'язку з тим, що дослідження має міждисциплінарний характер, вважаємо за потрібне використання в роботі відповідного теоретико-методологічного інструментарію.

2. Суперечливим вважається твердження автора про характер російсько-румунських відносин у другій половині XIX ст., який автор характеризує як «замороження розвитку» (стор. 72). Насправді, російська дипломатія брала активну участь у розв'язанні румунського питання, підтримуючи об'єднання румунських князівств. Також дисертант уникає розгляду воєнно-політичного співробітництва між Російською імперією та Румунією під час російсько-турецької війни 1877-1878 рр. На нашу думку, його можна вважати певним досвідом у співпраці країн, що був достатньо важливим під час Першої світової війни.

3. Характеризуючи воєнно-політичне співробітництво між Росією та Румунією під час Першої світової війни, автор детально зосереджується на висвітленні дипломатичних відносин та переговорного процесу щодо вступу Румунії у війну. Однак, варто було приділити більшу увагу також таким питанням, як воєнно-економічні зв'язки між країнами під час війни, чисельність військ, озброєння та воєнно-стратегічні плани держав на початку проведення воєнної кампанії 1916 р.

4. В дисертаційному дослідженні автор визначає історичні передумови воєнно-політичного співробітництва між Росією та Румунією, починаючи з другої половини XIX ст., проте доцільно було б розкрити й результати такого співробітництва після виходу Румунії з війни. Зокрема, слід було вказати на основні проблеми в радянсько-румунських відносинах після завершення війни, а також позицію радянської влади щодо бессарабського питання, яке стане одним із центральних у відносинах між Румунією та СРСР у міжвоєнний період.

5. У роботі автор використовує доволі суб'єктивні висловлювання, що є неприпустимим для наукового стилю, зокрема «нездатність румунських правителів», «астрономічні матеріальні втрати» (стор. 141), «невдалий союзник» (стор. 157) тощо. Крім того, в дисертації подекуди зустрічаються граматичні та стилістичні огріхи.

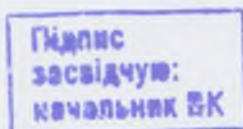
Проте зазначені зауваження носять рекомендаційний характер і не впливають на загальний рівень роботи. Дисертація «Російсько-румунське військово-політичне співробітництво періоду Першої світової війни» є завершеним, оригінальним та самостійним науковим дослідженням, яке відповідає вимогам чинного «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами), а Віталій Вікторович Соловйов заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія.

Офіційний опонент:

Кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри української і всесвітньої
історії та культури Ізмаїльського
державного гуманітарного університету

В. В. Дроздов

Віталій Вікторович Соловйов
КАДРІВ